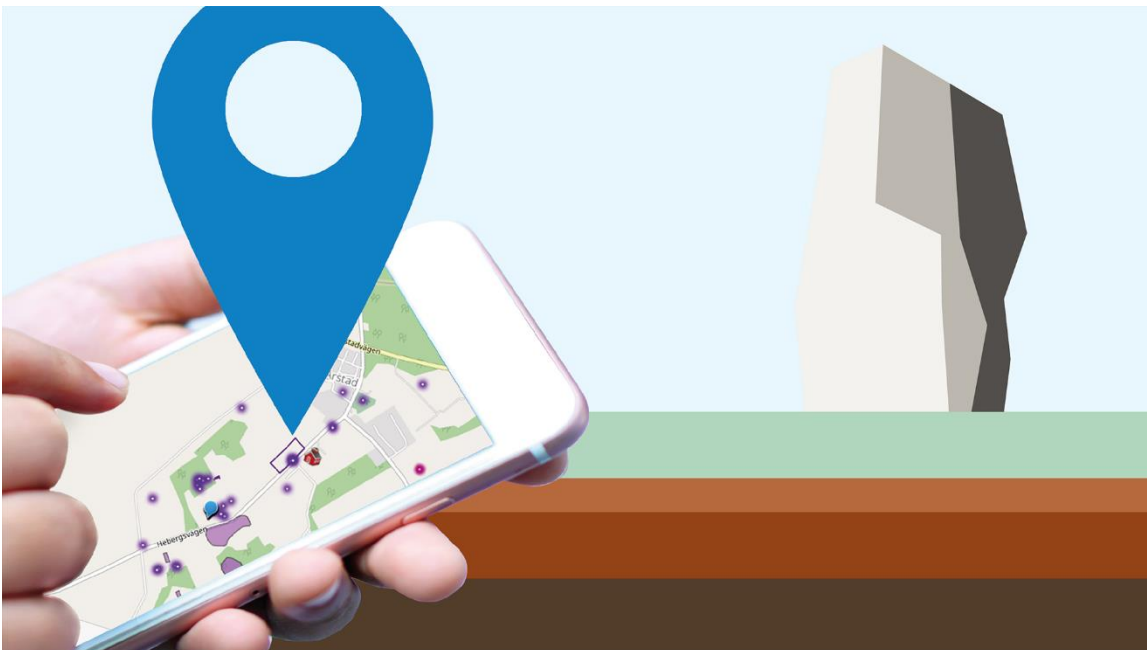

Fjärås fornborg

Lärmaterial till fornlämning L1997:1587 nära din skola

Innehållsförteckning

Fakta om fornborgar	1
Beskrivning av L1997:1587 Fornborg	1
Lärohandling och elevuppgift	2
Koppling till läroplan	2
Vad är en Fornlämning?	2
Förkunskaper/ Förberedande moment	2
Innehållsbegrepp	3
Lektionsupplägg/elevuppgift	3
Referenser	3
Bilaga 1 - Bilder då och nu	4
Bilaga 2 - Exempel på frågor	5
Bilaga 3 - Tipspromenad	6
Facit till tipspromenad	11
Bilaga 4 - Checklista elever	12
Bilaga 5 - Checklista lärare	13
Bilaga 6 - Karta över resväg till Fornborg	14
Färgkod till kartan	14
Bilder på resväg	15
Bilaga 7 - Bilder och beskrivning av fornlämning	17

Fakta om fornborgar

Det finns spår som visar att de första försvarsanläggningarna som byggdes var de fornborgar som upprättades under den yngre järnåldern (200–600-talet efter Kristus). Under folkvandringstiden var det oroligt i Europa samt att romarriket föll vilket påverkade människor i Norden på olika sätt (Larsson, 2022). Den oro som uppstod skapade stridigheter i Norden och människor sökte mer makt, och för att skapa skydd byggdes därför borgar (Lindström Holmberg, 1999). Folkvandringen pågick i södra och mellersta Europa, det rådde oro även i Sverige. Därav alla fornborgar som finns i Sverige och runt om i Europa. En del av fornborgarna som finns återstår bara väldiga vallar av sten. Det var viktigt att rädda djuren från angriparna, därför fanns det flera portar som ledde in i borgen för att djuren skulle klara sig undan (Thorbjörnsson, 2016).

Fornborgar byggdes ofta på en höjd och säkrades upp med hjälp av stenar. I en del av fornborgarna kan man hitta spår av husgrunder vilket har visat sig vara en permanent bostad för flera hundratals människor. I andra fornborgar som ligger mer avlägset har människor använt dem som uppehållsorter, marknadsplatser, och centrum för religiösa ceremonier (Åselius, 2022). Det finns sammanlagt över 1000 fornborgar i Sverige varav Torsburgen som ligger på Gotland har vallar som är sammanlagt 2 kilometer långa och byggdes under vikingatiden (Åselius, 2022).

Beskrivning av L1997:1587 Fornborg

Fornborgen L1997:1587 ligger i Kungsbacka kommun i Fjärås socken. Fornborgen är ca 165x140m och ligger på en höjd som stupar brant mot sjön i öst. Fornborgen avgränsas av ett lägre stup i norr och söder. I väst finns det sluttning mot klippavsatser, här finns även en vall uppbyggd (Fornsök, 2018).

Fornborgen ligger belägen ute på en udde nära vattnet och sjön. Det är tydligt att borgen ligger på en höjd då det sluttar brant och det framträder flera klippväggar. Platsen är igenväxt och det finns mycket buskar och träd vilket gör att det är svårt att ta sig fram på klippavsatsen. Det finns tydliga rester av muren på flera ställen men den tydligaste och mest lättillgängliga delen av muren ligger längs med stigen och på insidan av udden. Det finns tydliga spår av att muren har rasat då det i sluttningarna ligger många större stenar. Platsen är beklädd med tjock mossa vilket gör vissa delar av fornlämningen svår att upptäcka. Det framgår inte ålder eller vilken tidsperiod fornborgen varit i bruk, men genom allmän kunskap om fornborgar kan tidsperioden vara mellan folkvandringstid och medeltid, det vill säga någon gång under den yngre järnåldern.

Bilder på fornlämningen. Fotograf: student. Fler bilder finns i bilaga 7.

Lärarhandling och elevuppgift

Koppling till läroplan

Centralt Innehåll: Norden befolkas. Människors levnadsvillkor under nordisk /.../ järnålder.

Vad är en Fornlämning?

Fornlämning är en plats med spår av mänsklig verksamhet, till exempel boplatser, gravfält, gruvor, kvarnar, kulturlager. Vid en fornlämning får man inte skada, ta bort, gräva eller täcka över fornlämningen.

Platsen är relativt lätt att ta sig till. Vägen består av asfalt, grusväg, skogsväg och stig. Platsen är inte tillgänglighetsanpassad med där finns en alternativ väg där det är möjligt att ta sig nästa hela vägen fram med ett enklare fordon. Markägare kan behöva kontaktas för den alternativa vägen. (Se bilaga 6)

Förkunskaper/ Förberedande moment

Gå igenom begrepp. Illustrera svåra begrepp genom bilder. Läs om fornborgar, exempelvis i faktaboken "Första boken om järnåldern" av Cecilia Lidström Holmberg sidorna 26–27. Diskussion med eleverna om fornborgar. Koppla till Ronja Rövardotter. För att förbereda eleverna inför exkursionen finns det en checklista (se bilaga 4). Det finns även en checklista för läraren (se bilaga 5).

Innehållsbegrepp

Fornborgar, mur, höjd, sluttning, berg, styltor, fienden, skydd, fly, fornlämning, utsikt, spanade, byar, krig, plundra, vandra, forn, arkeologer.

Lektionsupplägg/elevuppgift

Eleverna får undersöka fornborgen (L1997:1587). Läraren håller en guidad tur och förklarar. Läraren ställer frågor till eleverna utifrån föregående lektion. Eleverna får diskutera frågorna (se bilaga 2) genom EPA-metoden (enskilt, par, alla). Läraren har även med sig en bild och visar eleverna (se bilaga 1). Eleverna går tillbaka till återsamlingsplatsen. Eleverna ska i grupper, med hjälp av material från skogen återskapa en fornborg ur dåtidens perspektiv, tredimensionellt. Läraren tar sedan kort på elevernas fornborgar. Detta material används sedan när vi är tillbaka i klassrummet. Här får gruppen presentera och förklara hur de har tänkt och de andra eleverna får ställa frågor. Exkursionen avslutas med att eleverna får gå en tipspromenad i grupp på väg tillbaka till cyklarna (se bilaga 3).

Genom exkursion skapas intresse och motivation. Genom att återskapa och presentera fornborgen gör vi det abstrakta konkret. Läraren synliggör elevernas sinneserfarenhet genom att beskriva fornborgar när de är på plats. Eleverna får svara på frågor genom EPA (enskilt, par, alla). Exkursionen innehåller många olika arbetsmoment vilket bidrar till variation.

Referenser

Larsson, C-H. (2022). *Borgar och fästningar*. <https://www.so-rummet.se/kategorier/borgar-och-fastningar> Hämtad 2022-10-04.

Lindström Holmberg, C. (1999). *Första boken om Järnåldern*. Liber.

Thorbjörnsson, H. (2020). *Sverige under forntiden, del 2: Bronsåldern och järnåldern*. <https://www.so-rummet.se/fakta-artiklar/sverige-under-forntiden-del-2-bronsaldern-och-jarnaldern#> Hämtad 2022-10-04

Riksantikvarieämbetet (2018). *Fornsök [Elektronisk resurs]*. Riksantikvarieämbetet. <https://app.raa.se/open/fornsok/lamning/9af8c299-7f22-45db-959e-6bab18028cfe> Hämtad 2022-10-04

Åselius, G. (2022). *Fornborgar*. <https://www.so-rummet.se/kategorier/fornborgar#> Hämtad 2022-10-04

Bilaga 1 - Bilder då och nu

DÅ

NU

Bilder: Målade av student.

Bilaga 2 - Exempel på frågor

- Varför tror ni att man byggde fornborgar högt upp?
- Varför finns inte hela fornborgen kvar?
- Vad tror ni man gjorde i fornborgen?
- Hur stor tror ni att fornborgen var?

Bilaga 3 - Tipspromenad

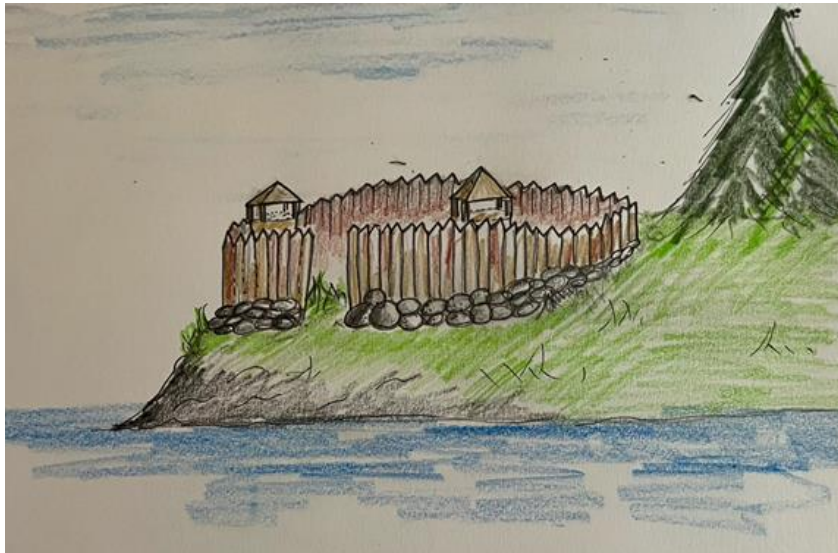
Fråga 1:

Vilka material var en fornborg gjord av?

1. Grus och sand

X. Sten och trästyltor

2. Sten och lera

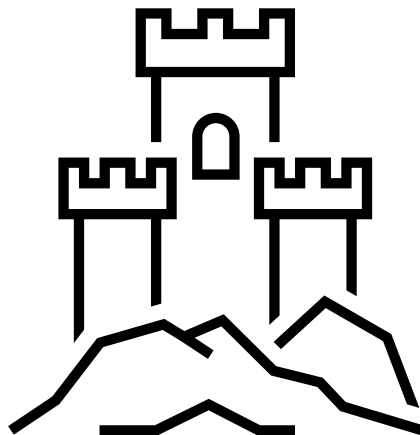
Fråga 2:

Varför byggde man fornborgar?

1. Skydda sig mot fiender

X. För att kolla på utsikten

2. För att djuren skulle ha någonstans att bo

Fråga 3:

Hur skyddade man sig med hjälp av fornborgen?

1. Man låste dörren

X. Hällde kokande vatten på fienderna och använde vapen

2. Släppte ut djuren

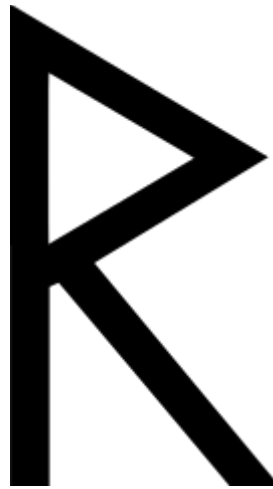
Illustrationer: Anna Fransisca Nilsson

Fråga 4:
Vad betyder “forn”?

1. Vapen

X. Borg

2. Länge sedan

Tipspromenad- Fornborg

1. X. 2.

1.			
2.			
3.			
4.			

1.

2.

3.

4.

NAMN:

Tipspromenad- Fornborg

1. X. 2.

1.			
2.			
3.			
4.			

1.

2.

3.

4.

NAMN:

Facit till tipspromenad

1. X
2. 1
3. X
4. 2

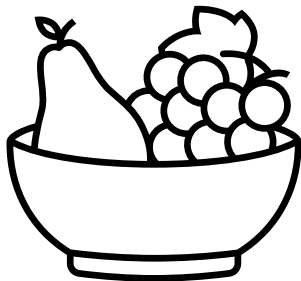
Bilaga 4 - Checklista elever

Inför:

- Regnkläder efter väder
- Stövlar
- Cykelhjälm
- Lås till cykeln
- Extra kläder/frukt vid behov

På dagen:

- Syfte med exkursionen
- Regler vid fornlämningar
- Hålla sig till gruppen
- Lyssna på läraren och varandra

Bilaga 5 - Checklista lärare

Inför:

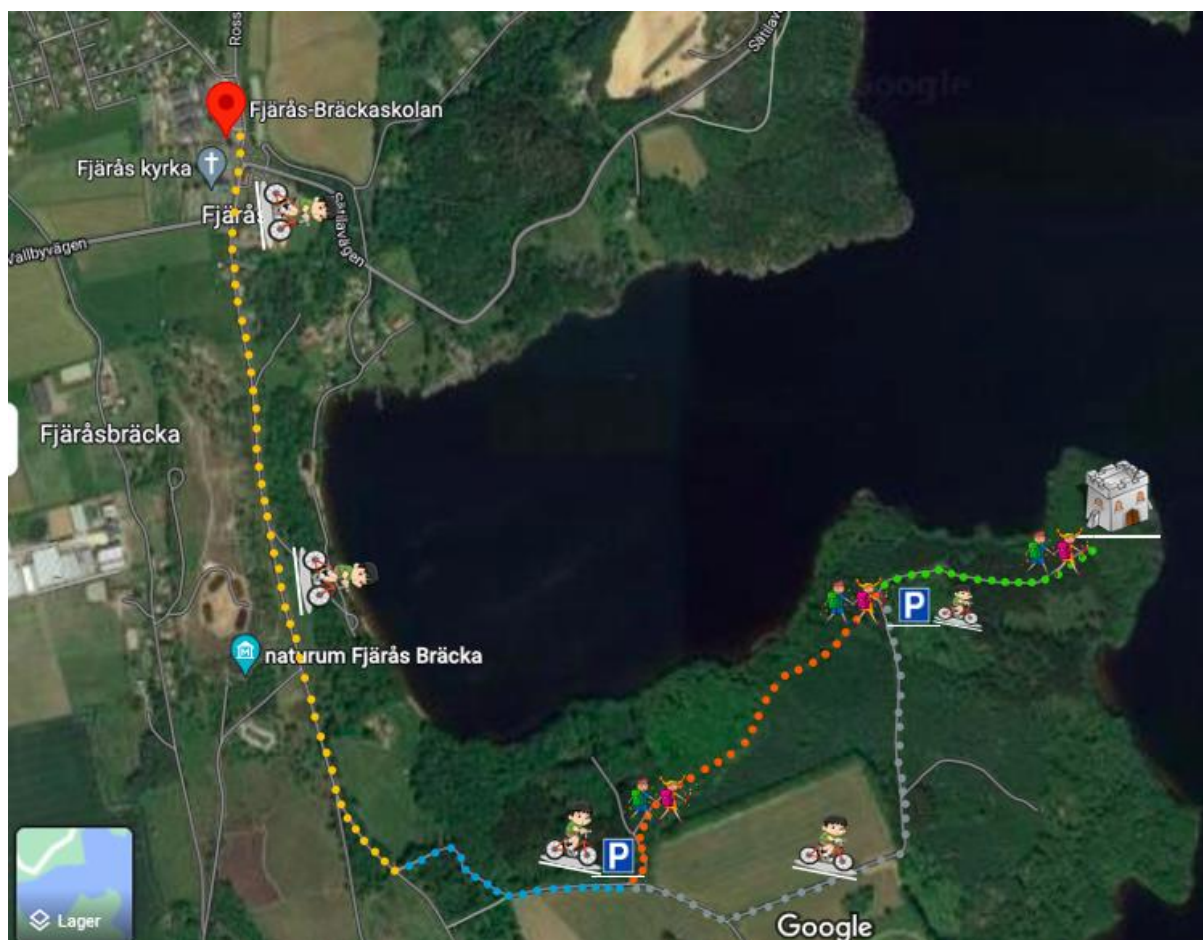
- Personal (extra)
- Informera rektor om att lämna skolan
- informationsbrev till vårdnadshavare
- Informera om hur rundvandringen kommer gå till för eleverna samt tala om regler (allemansrätt och fornlämningsregler).
- Visa karta och resväg för eleverna.

På dagen:

- Pennor /sudd
- Tipspromenad/svarsenkät
- snören att fästa tipspromenad med
- Ipad
- Förbandslåda
- Frukt

Bilaga 6 - Karta över resväg till Fornborg

Färgkod till kartan

- Asfaltsväg med lite eller ingen biltrafik
- Grusväg med lite eller ingen biltrafik
- Tydlig stig
- Traktorväg
- Alternativ väg

Med tanke på avstånd från skola till lämning samt vägar för att ta sig till Fornborgen lämpar sig cykel bäst. Avståndet ligger på ca 3,6 kilometer och beräknad tidsåtgång för att ta sig till fornlämning från Fjärås Bräckaskolan med elevgrupp uppskattas vara mellan 30–40 minuter totalt. Den större delen av resvägen är cykelvänlig väg med lite eller ingen trafik. Parkering för cyklar är möjlig vid början av stig. Sista biten promeneras till fots på en tydlig och relativt bred stig och slutligen en traktorväg.

Det finns en alternativ väg till fornborgen, men då behöver markägare kontaktas då det i vissa fall förekommer träning av hästar inom området. Om vägen kan beträdas vid planerad exkursion så kan eleverna cykla nästa hela vägen fram till lämningen. Det är då endast en kort promenad (ca 100-150 m) på den sista delen av traktorvägen som behöver gås till fots.

Den alternativa vägen kan vara en möjlighet för de elever som inte har möjlighet att ta sig fram enkelt på stig då det troligtvis går att ta sig till platsen med ett enklare motorfordon eller cykel.

Bilder på resväg

(samtliga bilder nedan är tagna av student)

● Asfalt

● Grusväg

Stig

Stig

Traktorväg

Alternativ väg

(Kontakta markägare för avstämning)

Video över resväg:

<https://youtu.be/TAB2fKboRYY>

Bilaga 7 - Bilder och beskrivning av fornlämning

samtliga bilder är tagna av student.

Fornlämningen ligger på en tydlig klippavsats mot sjön. Bilderna visar på höjdskillnader.

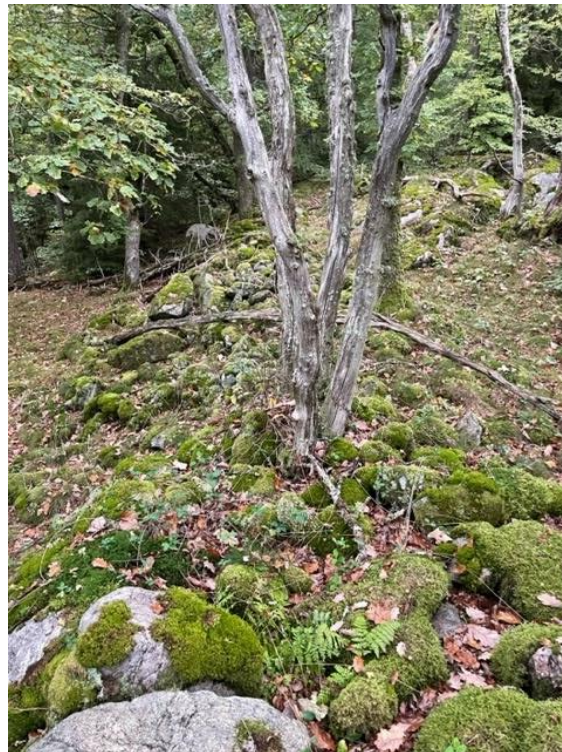

Uppe på höjden är det mycket träd och grenar, vilket gör det svårt att se sjön. Det går att ana sjön genom grenverket. Det är svårt att ta sig upp på avsatsen och är eventuellt inte lämpligt att ta med elever upp om de inte är en mindre grupp elever eller att de går upp i omgångar med vuxet sällskap. Det på grund av risken att trilla eller förstöra spår i lämningen.

Stenar vid lämningen är täckta av mycket mossa. Det kan vara svårt att urskilja stenarna. Det är även tydligt framträdande att det har rasat ner mycket sten som kommer i från muren. De ligger utspridda över klippsidorna.

På flera ställen finns det synliga delar av borggrunden kvar, både uppe på höjden och längre ner i närhet av stigen. De är även de täckta av mycket mossa, men de är fortfarande tydligt framstående.

Video över platsen:

<https://youtu.be/VceAeMxueAg>

Denna lärarhandledning har författats av studenter vid Högskolan i Halmstad hösten 2022. Studenterna gick sista året på programmet Grundlärarutbildning (åk F-3).

Framtagandet av lärarhandledningarna är ett samverkansprojekt mellan Region Halland - Kultur i Halland och Högskolan i Halmstad. Lärarhandledningarna har tagits fram inom ramen för Grundlärarutbildningen (åk F-3) och satsningen Expedition kulturarv – digital kulturmiljökarta för skolan. Syftet är att studenterna ska få utveckla sina kunskaper och tillämpa dem i praktiken och att skolelever i Halland ska få tillgång till högkvalitativa lärarhandledningar kring sin lokalhistoria.

Lärarhandledningarna får endast användas i undervisningssyfte.

Kontakt Kultur i Halland:

Johanna Petersson

Kulturarvsutvecklare

Johanna.e.petersson@regionhalland.se

Kontakt Högskolan i Halmstad:

Åsa Bengtsson

Programansvarig för Grundlärarutbildningarna åk F-3/åk 4-6.

asa.bengtsson@hh.se

